

dr Maria Eleonora Hebisz

Uniwersytet Łódzki

e-mail: eleonora.hebisz@uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0002-8787-6528>

dr Carlos Contreras Painemal

Universidad de Chile

e-mail: carlos.contreras.p@uchile.cl

<https://orcid.org/0009-0000-8084-3312>

Emocje w polityce i kulturze: zmiana paradygmatu z nowoczesności na ponowoczesność

EMOTIONS IN POLITICS AND CULTURE: A PARADIGM SHIFT FROM MODERNITY TO POSTMODERNITY

Żyjemy w czasach nędzy, pustki,
czasach, w których starzy bogowie już nas opuścili
a nowi jeszcze nie przybyli¹.
Friedrich Hölderlin

Summary

Throughout history, humanity has experienced a succession of paradigms that have shaped our understanding of the world and human interactions with it. In the West, these paradigms can be broadly categorised as: the faith paradigm, grounded in religious beliefs and dogma; the progress paradigm, which emphasises continuous improvement through reason and science; and the development paradigm, focused on individual economic growth. This article analyses how the paradigm shift from modernity to postmodernity has affected the perception of emotions in politics and culture. It highlights the increasing significance of a holistic approach that contrasts with the traditional scientific method (T.S. Kuhn, M. Foucault). This shift not only redefines the understanding of emotion but also emphasises the convergence of science and art as a mutually enriching approach to studying emotions in political and cultural contexts (J.-F. Lyotard, Z. Bauman, R. Shusterman, F. Jameson, A. Damasio).

Keywords: emotions; politics; culture; modernity; postmodernity; holistic approach; scientific method

1 Cyt. za M. Heidegger, *Arte y Poesía*, trad. S. Ramos, Buenos Aires 1992, s. 147 (tłum. własne z języka hiszpańskiego).

Streszczenie

Na przestrzeni dziejów ludzkość doświadczyła szeregu paradygmatów, które ukształtowały nasze rozumienie świata i nasz sposób interakcji z nim. Na Zachodzie paradygmaty te dzielą się na trzy główne kategorie: paradygmat wiary, który opiera się na przekonaniach religijnych i dogmatach; paradygmat postępu, który podkreśla ideę postępu i ciągłego doskonalenia poprzez rozum i naukę; oraz paradygmat rozwoju, który koncentruje się na indywidualnym wzroście gospodarczym. Artykuł analizuje, w jaki sposób zmiana paradygmatu z nowoczesności na ponowoczesność wpłynęła na nasze postrzeganie emocji w polityce i kulturze. Podkreśla rosnące znaczenie holistycznego podejścia, które kontrastuje z tradycyjną metodą naukową (T.S. Kuhn, M. Foucault). Ta zmiana nie tylko redefiniuje nasze rozumienie emocji, ale także podkreśla konwergencję między nauką a sztuką jako wzbogacającą drogę do badania emocji w kontekście politycznym i kulturowym (J.-F. Lyotard, Z. Bauman, R. Shusterman, F. Jameson, A. Damasio).

Słowa kluczowe: emocje; polityka; kultura; nowoczesność; ponowoczesność; podejście holistyczne; metoda naukowa

1. Metodologia i cele

1.1. Wprowadzenie

Przejście od nowoczesności do ponowoczesności przyniosło ze sobą znaczące przemyslenie tego, jak rozumiemy i doświadczamy emocji w sferze politycznej i kulturowej. W nowoczesności dominował racjonalistyczny pogląd, który nadawał priorytet logice i empiryzmowi, spychając emocje na dalszy plan. Podejście to, na które wpływ miało myślenie oświeceniowe, zakładało, że postęp ludzkości został osiągnięty dzięki rozumowi i wiedzy naukowej, co doprowadziło do stworzenia systemów politycznych i społecznych opartych na obiektywizmie i wydajności.

Z kolei ponowoczesność podważa tę koncepcję, uznając złożoność i subiektywność ludzkiego doświadczenia. W tym nowym paradygmacie emocje pojawiają się jako centralne elementy w konstruowaniu znaczeń i podejmowaniu decyzji politycznych. Faza otwierająca, która przywołuje czas pustki² i przejścia, odzwierciedla kryzys wielkich narracji, które charakteryzowały ponowoczesność, gdzie absolutne pewniki zostały zastąpione wielością głosów i narracji. Kontekst ten zachęca do ponownego rozważenia, w jaki sposób emocje wpływają na politykę i kulturę, ponieważ indywidualne tożsamości i doświadczenia odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu opinii i mobilizacji społecznej.

2 V. Llamas Roig, *Hölderlin: Naturaleza herida y estética. Sacralidad del $\nu\omicron\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$* , „Cuadernos Salmantinos De Filosofía” 51 (2024), s. 200, <https://doi.org/10.36576/2660-955X.51.197>.

Podejście holistyczne (David Bohm³), które zaczyna obowiązywać w dzisiejszej rzeczywistości, sugeruje, że emocje nie powinny być postrzegane jako zwykłe indywidualne reakcje, ale jako zjawiska społeczne, które są nierozdzielnie związane z dynamiką władzy i strukturami kulturowymi. Miejsce przecięcia nauki i sztuki staje się podatnym polem do badania tych emocji, ponieważ obie dyscypliny oferują komplementarne narzędzia do zrozumienia złożoności ludzkiego doświadczenia. Nauka zapewnia rygorystyczne metody badania emocji, podczas gdy sztuka pozwala na głębszą i bardziej zniuansowaną ekspresję tych doświadczeń.

Na przykład praca Antonio Damasio⁴ nad związkiem między emocjami a podejmowaniem decyzji podkreśla, w jaki sposób emocje są fundamentalne dla ludzkiej racjonalności. Damasio argumentuje, że emocje nie są przeciwne rozumowi, ale są dla niego niezbędne, ponieważ kierują naszymi wyborami i pomagają nam poruszać się po złożonym świecie. Podejście to podważa tradycyjny pogląd, który oddziela rozum od emocji, i sugeruje, że bardziej zintegrowane zrozumienie obu jest konieczne, aby sprostać współczesnym wyzwaniom politycznym i kulturowym.

Podobnie praca Zygmunta Baumana⁵ na temat płynnej nowoczesności ilustruje, w jaki sposób emocje w ponowoczesności są naznaczone niepewnością i płynnością. W świecie, w którym relacje są coraz bardziej efemeryczne, a tożsamości bardziej elastyczne, emocje odgrywają kluczową rolę w poszukiwaniu więzi i przynależności. W tym kontekście polityka staje się przestrzenią, w której emocjami można manipulować i wykorzystywać je, co rodzi ważne pytania o etykę i odpowiedzialność w komunikacji politycznej.

Konwergencja między nauką a sztuką znajduje również odzwierciedlenie w sposobie, w jaki narracje kulturowe mogą wpływać na postrzeganie emocji. Dzieła sztuki, literatura i film mogą oferować potężne reprezentacje doświadczeń emocjonalnych, które rezonują z publicznością i mogą mobilizować ludzi wokół spraw politycznych⁶. Zdolność sztuki do wywoływania głębokich emocji i generowania empatii⁷ staje się cennym narzędziem działań społecznych i transformacji kulturowej.

1.2. Cel ogólny

Analiza transformacji w wartościowaniu i rozumieniu emocji w polityce i kulturze od nowoczesności do ponowoczesności.

3 D. Bohm, *Wholeness and the Implicate Order*, London 1980.

4 A.R. Damasio, *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, New York 1994.

5 Z. Bauman, *Modernidad líquida*, Buenos Aires 2000.

6 M.C. Nussbaum, *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*, Cambridge 2001.

7 R. Shusterman, *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*, Oxford 1992, s. 324.

1.3. Cele szczegółowe

- 1) Zbadanie, w jaki sposób nowoczesność nadała priorytet obiektywizmowi naukowemu i zdegradowała emocje.
- 2) Zidentyfikowanie paradygmatycznych zmian, które doprowadziły do większej integracji emocji w ponowoczesności.
- 3) Przeanalizowanie, w jaki sposób konwergencja nauki i sztuki wzbogaciła nasze rozumienie emocji w kontekście politycznym i kulturowym.

W tej części artykułu przeprowadzony zostanie kompleksowy przegląd literatury, obejmujący klasyczne i współczesne teksty. Obejmie on prace filozofów, socjologów, psychologów i artystów, którzy zajmowali się tematem emocji w kontekście politycznym i kulturowym. Przegląd zostanie zorganizowany chronologicznie, aby podkreślić ewolucję paradygmatów od nowoczesności do ponowoczesności. Ponadto przeprowadzona zostanie analiza porównawcza modernistycznych i postmodernistycznych perspektyw dotyczących emocji, w tym identyfikacja kluczowych tekstów reprezentujących każdy z paradygmatów oraz porównanie ich podejść do relacji między emocjami, polityką i kulturą. Przyjęte zostanie interdyscyplinarne podejście łączące elementy filozofii, socjologii, psychologii i sztuki, co pozwoli na bogatszą i bardziej zniuansowaną eksplorację tego, jak emocje były konceptualizowane i reprezentowane w różnych kontekstach. Tekst ma również zachęcić do współpracy ekspertów wielu dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych, aby wzbogacili analizę i zapewnili uwzględnienie wielu perspektyw.

2. Ramy teoretyczne

Pojęcie paradygmatu, zdefiniowane przez Thomasa Kuhna w jego pracy *Struktura rewolucji naukowych*⁸, odnosi się do zestawu praktyk, przekonań i wartości, które stanowią zamknięty system prawd funkcjonujących w rzeczywistości. Paradygmaty te kierują badaniami i interpretacją świata, ustalając, co jest uważane za ważne i prawdziwe w danym kontekście historycznym. Transformacja tych paradygmatów, według T. Kuhna, nie następuje stopniowo, ale poprzez rewolucje naukowe, które rekonfigurują rozumienie wiedzy i rzeczywistości.

W przejściu od nowoczesności do ponowoczesności nastąpiła znacząca zmiana dominującego paradygmatu. Nowoczesność, skoncentrowana na rozumie, pozytywizmie i metodzie naukowej, promowała ideę, że ludzki postęp został osiągnięty dzięki logice

8 T.S. Kuhn, *La estructura de las revoluciones científicas*, trad. A. Contín, México 1962, https://perio.unlp.edu.ar/catedras/mmpcat3/wp-content/uploads/sites/210/2023/03/La-estructura-de-las-revoluciones-cientificas-TK_compressed.pdf [dostęp: 24.10.2024].

i empirycznym dowodom. To racjonalistyczne podejście, które zostało skonsolidowane między XVII a XX wiekiem, odsunęło emocje i duchowość na dalszy plan, uznając je za irracjonalne elementy, które utrudniały postęp wiedzy. Jak wskazuje filozof Paul Feyerabend w książce *Przeciw metodzie*, „nie ma jednej metody, która gwarantowałaby postęp naukowy; różnorodność podejść jest niezbędna dla postępu wiedzy”⁹.

Jednak postmodernizm, który pojawił się w połowie XX wieku, podważa założenia nowoczesności i dekonstruuje pojęcie linearnego postępu. Jacques Derrida w swojej pracy *La escritura y la diferencia* twierdzi, że „dekonstrukcja nie jest metodą, ale procesem, który ujawnia złożoność i sprzeczności tekstów i idei”¹⁰. To krytyczne podejście pozwala nam kwestionować absolutne prawdy i hegemoniczne narracje, które zdominowały współczesną myśl.

W tym nowym postmodernistycznym kontekście pozycjonowany jest system prawd, który ceni emocje, duchowość i holizm. Emocje, niegdyś postrzegane jako przeszkody dla racjonalności, są obecnie uznawane za istotne składniki ludzkiego doświadczenia. Duchowość w swoich różnych formach staje się środkiem do odkrywania związku między jednostką a kosmosem, kwestionując fragmentację wiedzy, która charakteryzowała nowoczesność. Jak wskazuje filozof i teolog David Tacey w *The Spirituality Revolution*, duchowość nie jest tylko osobistym poszukiwaniem, ale ścieżką w kierunku integracji całego ludzkiego doświadczenia¹¹.

Ta zmiana paradygmatu implikuje również krytykę mechanistycznego światopoglądu, promując bardziej holistyczne rozumienie rzeczywistości. Wzajemne powiązania między wszystkimi aspektami życia stają się podstawową zasadą, w której emocje, duchowość i rozum współlistnieją i wzajemnie się wzbogacają. W tym sensie filozof Edgar Morin w *La mente bien ordenada* argumentuje, że „złożoność życia wymaga myślenia, które integruje to, co racjonalne i emocjonalne, naukowe i duchowe”¹².

Opisane przez T. Kuhna przejście od nowoczesności do ponowoczesności wiąże się z radykalną transformacją systemów prawd funkcjonujących w rzeczywistości. Rozum i pozytywizm, które zdominowały współczesną myśl, są kwestionowane przez nowy paradygmat, który ceni emocje, duchowość i holizm.

9 P. Feyerabend, *Contra el método*, trad. F. Hernán, Barcelona 1975, s. 18.

10 J. Derrida, *La escritura y la diferencia*, trad. P. Peñalver, Barcelona 1989.

11 D. Tacey, *The Spirituality Revolution: The Emergence of Contemporary Spirituality*, Hove-New York 2004, s. 36.

12 E. Morin, *La mente bien ordenada*, trad. M.J. Buxó-Dulce Montesinos, Barcelona 1999, s. 3.

3. Nowoczesność i racjonalność

W okresie nowoczesności, który trwał mniej więcej od XVII do początku XX wieku, rozum i obiektywizm naukowy stały się filarami wiedzy i postępu. Okres ten charakteryzował się szeregiem przemian intelektualnych, społecznych i technologicznych, które doprowadziły do znaczącej zmiany w sposobie rozumienia świata przez ludzi¹³. Nowoczesność opierała się na przekonaniu, że ludzki rozum może rozwikłać tajemnice wszechświata i poprzez naukę poprawić ludzką kondycję.

Jürgen Habermas, niemiecki filozof i socjolog, wniósł znaczący wkład do współczesnej myśli dzięki swojej teorii działania komunikacyjnego. Habermas twierdzi, że racjonalna komunikacja jest niezbędna dla demokratycznej legitymizacji i konsensusu społecznego. Zgodnie z jego teorią, jednostki muszą angażować się w dialog wolny od przymusu, aby osiągnąć racjonalne i wzajemnie akceptowalne porozumienia. Perspektywa ta podkreśla znaczenie rozumu i obiektywizmu w budowaniu demokratycznego i sprawiedliwego społeczeństwa¹⁴.

Z drugiej strony Theodor Adorno i Max Horkheimer, członkowie szkoły frankfurckiej, przedstawili mocną krytykę pozytywizmu i instrumentalnej racjonalności w swojej pracy *Dialektyka oświecenia*. Twierdzili oni, że racjonalność instrumentalna, która dąży do zdominowania i kontrolowania natury poprzez naukę i technologię, doprowadziła do dehumanizacji i alienacji w nowoczesnym społeczeństwie. Według nich ta forma racjonalności przyczyniła się do powstania systemów autorytarnych i degradacji kultury¹⁵.

Michel Foucault badał, w jaki sposób struktury władzy i wiedzy wpływają na nowoczesność, koncentrując się na racjonalności dyscyplinarnej i jej wpływie na społeczeństwo¹⁶. Z kolei Max Weber analizował racjonalność instrumentalną i jej związek z rozwojem kapitalizmu, pokazując, w jaki sposób etyka protestancka wpłynęła na ekonomiczną i społeczną racjonalność nowoczesności¹⁷. Zygmunt Bauman zbadał, w jaki sposób nowoczesność i jej skupienie się na racjonalności instrumentalnej przyczyniły się do katastrofalnych wydarzeń, takich jak Holokaust, podnosząc głęboką krytykę nowoczesności¹⁸. John Stuart Mill w swojej pracy *O wolności* przedstawił perspektywę racjonalności

13 I. Kant, *Crítica de la razón pura*, [s.l.] 1781, s. 100-130; M. Weber, *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*, [s.l.] 1905, https://www.solidaridadobrera.org/ateneo_nacho/libros/Max%20Weber%20-%20La%20etica%20protestante%20y%20el%20espíritu%20del%20capitalismo.pdf [dostęp: 24.10.2024], s. 47-91.

14 J. Habermas, *Teoría de la acción comunicativa*, Madrid 1981, s. 35-60.

15 T. Adorno, M. Horkheimer, *Dialéctica del iluminismo*, [s.l.] 1944, <https://www.redmovimientos.mx/wp-content/uploads/2020/08/Dial%C3%A9ctica-del-Iluminismo.pdf> [dostęp: 24.10.2024], s. 50-75.

16 M. Foucault, *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*, trad. A. Garzón del Camino, Buenos Aires 2002, <https://www.ivanillich.org.mx/Foucault-Castigar.pdf> [dostęp: 24.10.2024], s. 25-50.

17 M. Weber, *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*.

18 Z. Bauman, *Modernidad y holocausto*, Madrid 1989, s. 55-80.

i liberalizmu, argumentując za indywidualną wolnością i postępem naukowym jako motorami nowoczesności¹⁹.

Porównanie podejścia M. Foucaulta do władzy i Z. Baumana do płynnej nowoczesności ujawnia ważne przecięcia i rozbieżności w sposobie, w jaki obaj autorzy podchodzą do wpływu emocji na społeczeństwo. Poniżej znajduje się analiza ich perspektyw w kontekście zmiany paradygmatu z nowoczesności na ponowoczesność.

Michel Foucault w swojej analizie władzy koncentruje się na tym, jak władza przejawia się poprzez relacje społeczne i dyskursy, które kształtują rzeczywistość. Foucault twierdzi, że władza jest nie tylko siłą represyjną, ale jest sprawowana poprzez produkcję wiedzy i regulację zachowań. W swojej pracy *Nadzorować i karać* Foucault bada, w jaki sposób współczesne instytucje, takie jak więzienie i szkoła, wykorzystują techniki kontroli, które kształtują nie tylko zachowanie, ale także emocje i podmiotowość jednostek. Jak wskazuje Foucault, „władza jest sprawowana nie tylko poprzez represję, ale także poprzez produkcję wiedzy, która kształtuje nasze doświadczenia”²⁰.

Foucault twierdzi, że emocje są integralną częścią dynamiki władzy, ponieważ instytucje i dyskursy społeczne wpływają na to, jak ludzie czują i doświadczają swojej rzeczywistości. Na przykład sposób, w jaki konstruowane są tożsamości płciowe lub normy zdrowia psychicznego, jest głęboko powiązany z emocjami, które są uważane za dopuszczalne lub niedopuszczalne w danym kontekście społecznym. W ten sposób emocje są kształtowane przez władzę, która działa poprzez dyskursy określające, co jest normalne lub patologiczne, co z kolei wpływa na postrzeganie siebie i podmiotowość jednostek²¹.

Z drugiej strony Z. Bauman wprowadza pojęcie „płynnej nowoczesności”, aby opisać współczesny stan charakteryzujący się niestabilnością, niepewnością i brakiem stałych struktur. W swojej pracy *Płynna nowoczesność* Bauman argumentuje, że w dzisiejszym społeczeństwie relacje, tożsamości i wartości są płynne i zmienne, co generuje poczucie braku korzeni i niepokój. Ta płynność przekłada się na trudności w nawiązywaniu trwałych i znaczących więzi emocjonalnych. Według Baumana „w płynnym świecie relacje stają się efemeryczne, a poszukiwanie emocjonalnej satysfakcji staje się ciągłym wyzwaniem”²².

Bauman podkreśla, że płynna nowoczesność głęboko wpływa na sposób, w jaki ludzie doświadczają swoich emocji. W świecie, w którym relacje są efemeryczne, a tożsamości elastyczne, emocje stają się polem bitwy. Poszukiwanie emocjonalnej satysfakcji jest utrudnione przez powierzchowność interakcji i brak zaangażowania. Emocje w tym

19 J.S. Mill, *Sobre la libertad*, [s.l.] 1859, <https://ldeuba.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/Libro-stuart-mill-john-sobre-la-libertad.pdf> [dostęp: 24.10.2024], s. 8.

20 M. Foucault, *Vigilar y castigar*, s. 27

21 M. Foucault, *Vigilar y castigar*, s. 30.

22 Z. Bauman, *Modernidad líquida*, s. 12.

kontekście są często traktowane jako towary do konsumpcji i odrzucenia, przyczyniając się do poczucia pustki i wyobcowania²³.

Obaj autorzy zajmują się wpływem emocji na społeczeństwo, choć z różnych perspektyw. Foucault koncentruje się na tym, jak struktury władzy kształtują emocje i podmiotowość poprzez instytucjonalne dyskursy i praktyki, podczas gdy Bauman bada, w jaki sposób płynność współczesnej nowoczesności wpływa na stabilność emocjonalną i relacje międzyludzkie.

Foucault pokazuje, jak władza kształtuje emocje poprzez definiowanie tego, co normalne i akceptowalne, podczas gdy Bauman sugeruje, że brak stałych struktur w płynnej nowoczesności generuje kryzys emocjonalny. Obaj uznają, że emocje nie są po prostu indywidualnymi doświadczeniami, ale podlegają głębokim wpływom kontekstów społecznych i kulturowych.

Foucault kładzie nacisk na konstruowanie podmiotowości poprzez dyskursy władzy. Badając, w jaki sposób struktury władzy wpływają na konstrukcję dyskursów politycznych i kulturowych, twierdzi, że władza jest sprawowana nie tylko poprzez fizyczny przymus, ale także poprzez tworzenie i kontrolę dyskursów, które kształtują nasze postrzeganie rzeczywistości. Z kolei Bauman zajmuje się fragmentacją podmiotowości w płynnym świecie. Obaj autorzy sugerują, że nowoczesność zmieniła sposób, w jaki ludzie odnoszą się do swoich emocji i do siebie nawzajem.

Foucault analizuje sposób, w jaki instytucje regulują emocje i relacje, podczas gdy Bauman skupia się na efemerycznej naturze relacji w płynnej nowoczesności. Obaj podkreślają znaczenie relacji społecznych w kształtowaniu doświadczenia emocjonalnego.

Wspólne podejścia obu autorów pozwalają nam lepiej zrozumieć, w jaki sposób emocje są zarówno produktem struktur społecznych, jak i czynnikiem wpływającym na ludzkie doświadczenie w ciągle zmieniającym się świecie.

4. Postmodernizm i podmiotowość

Postmodernizm, który pojawił się w połowie XX wieku, charakteryzuje się sceptycyzmem wobec wielkich narracji i uniwersalnych prawd promowanych w czasach nowoczesności. Myśliciele postmodernistyczni kwestionują prymat rozumu i cenią różnorodność perspektyw oraz subiektywność. Jean-François Lyotard w swojej wpływowej pracy *Kondycja ponowoczesna* argumentuje, że metanarracje, które legitymizowały wiedzę i kulturę w epoce nowoczesności, straciły swoją wiarygodność. Zamiast poszukiwać jednej obiektywnej prawdy, J.-F. Lyotard proponuje, by ponowoczesność celebrowała

23 Z. Bauman, *Modernidad líquida*, s. 15.

wielość narracji i fragmentację wiedzy. Ta perspektywa otwiera przestrzeń do docenienia emocji i subiektywności jako uzasadnionych elementów w konstruowaniu wiedzy i kultury. W tym kontekście emocje i subiektywne doświadczenia odgrywają kluczową rolę w tym, jak jednostki wchodzą w interakcje z tymi dyskursami i kwestionują ustalone struktury władzy.

5. Konwergencja między nauką a sztuką

W ponowoczesności wyłania się holistyczne podejście, które uznaje wzajemne powiązania między różnymi formami wiedzy, w tym nauką i sztuką. Podejście to kwestionuje sztywny podział między dyscyplinami, który dominował w czasach nowoczesności i promuje bardziej zintegrowane rozumienie ludzkiego doświadczenia²⁴.

Godnym uwagi przejawem tej konwergencji jest neuronauka afektywna, interdyscyplinarna dziedzina badająca, w jaki sposób emocje są powiązane z aktywnością mózgu. Ten obszar badań pokazuje, w jaki sposób nauka może zapewnić głębokie zrozumienie doświadczeń emocjonalnych poprzez integrację wiedzy z psychologii, biologii i neuronauki²⁵. Odkrycia w dziedzinie neuronauki afektywnej wpłynęły na dziedziny takie jak psychoterapia, edukacja i dobre samopoczucie, podkreślając w ten sposób znaczenie emocji w życiu codziennym.

Równolegle współczesna ekspresja artystyczna również odzwierciedla tę konwergencję między nauką a sztuką. Współcześni artyści wykorzystują zaawansowane technologie, takie jak wirtualna rzeczywistość i sztuczna inteligencja, do tworzenia dzieł, które badają interakcje między umysłem, emocjami i środowiskiem. Prace te nie tylko reprezentują nowe formy ekspresji artystycznej, ale także zachęcają do głębokiej refleksji nad naturą ludzkiego doświadczenia i relacji między sztuką a nauką²⁶.

Oprócz bezpośrednich implikacji dla ekspresji artystycznej, integracja nauki i sztuki ma ważne implikacje dla edukacji i kultury. W edukacji promuje podejście interdyscyplinarne, które sprzyja krytycznemu myśleniu, kreatywności i empatii. Jednocześnie w kulturze konwergencja ta wzbogaca nasze rozumienie kondycji ludzkiej i umożliwia nam bardziej holistyczne podejście do współczesnych wyzwań²⁷.

24 J.-F. Lyotard, *La condición posmoderna*, Paris 1979, s. 15-40; M. Foucault, *Vigilar y castigar*, s. 25-50.

25 A.R. Damasio, *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, New York 1994, s. 50-75.

26 R. Shusterman *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*, Oxford 1992, s. 85-110; B. Massumi, *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*, Durham, NC 2002, s. 30-60.

27 E.K. Sedgwick, *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham, NC 2003, s. 120-145.

6. Definicja paradygmatu: nauka i władza

Pojęcie paradygmatu ma fundamentalne znaczenie dla zrozumienia, w jaki sposób społeczeństwa konstruują i utrzymują swoje systemy wiedzy i władzy. Paradygmat można opisać jako zestaw przekonań, wartości i technik podzielanych przez daną społeczność naukową. Ten zamknięty system prawd nie tylko strukturyzuje tworzenie i walidację wiedzy, ale także odzwierciedla i utrwała istniejące relacje władzy w społeczeństwie.

Paradygmat to zamknięte ramy, które definiują to, co jest uważane za prawdziwe w danym kontekście. Ten zamknięty system nie tylko wyznacza granice akceptowalnej wiedzy, ale także wyklucza inne formy zrozumienia i wiedzy. Thomas Kuhn w swojej pracy *Struktura rewolucji naukowych* argumentuje, że paradygmaty naukowe określają, które pytania są uzasadnione i jakie metody są odpowiednie, aby na nie odpowiedzieć²⁸. Ta wyłączność może prowadzić do oporu wobec zmian i tendencji do odrzucania lub ignorowania. W tym kontekście nauka i władza, działając wspólnie, konstruują rzeczywistość w ramach paradygmatu. Michel Foucault w swojej analizie relacji między wiedzą a władzą sugeruje, że „władza nie tylko tłumii, ale także wytwarza wiedzę i prawdę”²⁹. Paradygmaty naukowe, jeśli zostaną zatwierdzone i promowane przez struktury władzy, kształtują postrzeganie rzeczywistości i ustalają, co jest uważane za wiedzę ważną.

Ponadto w ramach paradygmatu zdefiniowano, co stanowi ważną wiedzę i jakie są uzasadnione sposoby jej zdobywania. Obejmuje to określenie akceptowalnych metod naukowych, dominujących teorii i standardów dowodowych. Karl Popper, skupiając się na falsyfikowalności, sugeruje, że „paradygmaty ustanawiają pewne kryteria tego, co uważa się za uzasadnione naukowo”³⁰. Jednakże kryteria te kształtowane są przez relacje władzy, które faworyzują określone rodzaje wiedzy kosztem innych, podważając dominujący paradygmat.

W tym kontekście nauka i władza, działając wspólnie, konstruują rzeczywistość w ramach paradygmatu. Michel Foucault w swojej analizie relacji między wiedzą a władzą sugeruje, że „władza nie tylko tłumii, ale także wytwarza wiedzę i prawdę”³¹. Paradygmaty naukowe, jeśli zostaną zatwierdzone i promowane przez struktury władzy, kształtują postrzeganie rzeczywistości i ustalają, co jest uważane za wiedzę ważną.

W ten sposób paradygmaty nie tylko odzwierciedlają strukturę wiedzy naukowej, ale także odtwarzają hierarchie i dynamikę władzy istniejące w społeczeństwie. Wiedza naukowa nie jest po prostu obiektywnym odzwierciedleniem rzeczywistości. Jest

28 T.S. Kuhn, *La estructura de las revoluciones científicas*, s. 150-175.

29 M. Foucault, *Vigilar y castigar*, s. 25-50.

30 K.R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, London 1934, s. 80-105.

31 M. Foucault, *Vigilar y castigar*, s. 25-50.

wytworem społecznym, uwarunkowanym dominującymi w danym momencie relacjami władzy i interesami³².

Historycznym przykładem tego procesu jest przejście od paradygmatu ptolemejskiego do paradygmatu kopernikańskiego, które było nie tylko zmianą naukową, ale także wyzwaniem dla autorytetu Kościoła i dominującego wówczas punktu widzenia. Ta zmiana paradygmatu spotkała się z oporem istniejących struktur władzy, które postrzegały ją jako zagrożenie dla swojej władzy i kontroli. Akceptacja teorii ewolucji Charlesa Darwina oznaczała znaczącą zmianę paradygmatu, która rzuciła wyzwanie przekonaniom religijnym i strukturze władzy Kościoła. Teoria ewolucji, kwestionując ideę boskiego projektu, spotkała się ze znacznym oporem ze strony instytucji religijnych. Teoria względności Alberta Einsteina stanowiła radykalną zmianę w rozumieniu fizyki, rzucając wyzwanie paradygmatowi Izaaka Newtona, który dominował przez wieki. Ta zmiana paradygmatu implikowała także rekonfigurację struktur władzy w środowisku naukowym³³.

7. Jak emocje wpływają na politykę i kulturę

Podczas kampanii prezydenckiej Donalda Trumpa w 2016 roku było widać, jak emocje, zwłaszcza strach i złość, były wykorzystywane do mobilizacji elektoratu. Trump w przemówieniu podkreślił strach przed imigracją i terroryzmem, co odbiło się szerokim echem wśród wielu wyborców, którzy uważali, że ich bezpieczeństwo jest zagrożone. Według W. Lance'a Bennetta i Alexandry Segerberg „negatywne emocje, takie jak strach i złość, mogą być skuteczniejsze niż pozytywne emocje w mobilizowaniu ludzi do działań politycznych”³⁴.

Ponadto retoryka D. Trumpa odwoływała się do gniewu wyborców wobec establishmentu politycznego, co pomogło stworzyć poczucie pilności i działania. Znajduje to odzwierciedlenie w analizie Benjamina Moffitta zawartej w jego książce *The Global Rise of Populism*, w której argumentuje on, że „gniew staje się potężnym czynnikiem mobilizacji politycznej, szczególnie w kontekstach, w których wyborcy czują się marginalizowani”³⁵.

Z kolei we Włoszech, który był jednym z pierwszych krajów poważnie dotkniętych pandemią COVID-19, reakcja emocjonalna społeczeństwa miała istotny wpływ na decyzje polityczne. Szybkie rozprzestrzenianie się wirusa wywołało wśród ludności atmosferę

32 T. Adorno, M. Horkheimer, *Dialéctica del iluminismo*, s. 50-75.

33 Z. Bauman, *Modernidad y holocausto*, s. 55-80.

34 W.L. Bennett, A. Segerberg, *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge 2013, s. 24.

35 B. Moffitt, *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*, Stanford 2016, s. 78.

strachu i niepokoju. Według Patricka O. Ajekwe „strach i niepokój stały się dominującymi emocjami w dyskusjach internetowych, wpływając na publiczne postrzeganie kryzysu”³⁶.

W miarę pogarszania się sytuacji pojawiło się także poczucie solidarności i wspólnoty. Kampania „Andrà tutto bene” („Wszystko będzie dobrze”) zyskała ogromną popularność, promując przesłanie nadziei i jedności. Według Giulii Prete i współpracowników pojawiająca się solidarność w czasach kryzysu może być potężnym antidotum na strach i beznadzieję³⁷.

Pomimo postępu, jaki ze sobą wiążą, jednym z głównych zarzutów stawianych paradygmatom jest ich opór wobec zmian. Dominujące paradygmaty, podtrzymywane przez struktury władzy, mają tendencję do utrwalania się i opierania się przeciwko dowodom. Ten paradygmatyczny konserwatyzm może ograniczać innowacje i postęp naukowy, uniemożliwiając rozważenie alternatywnych perspektyw. Paradygmaty mogą również wykluczać alternatywną wiedzę i metodologię, które nie spełniają ustalonych kryteriów. To wykluczenie może prowadzić do redukcjonistycznego i stronniczego spojrzenia na rzeczywistość, ignorującego różnorodność doświadczeń i wiedzy. Na przykład wiedza tubylcza była historycznie marginalizowana przez zachodnie paradygmaty naukowe³⁸.

Właśnie dlatego związek między władzą a wiedzą w ramach danego paradygmatu może generować konflikty interesów. Struktury władzy kontrolujące wytwarzanie i walidację wiedzy mogą manipulować wynikami naukowymi, aby służyły własnym interesom. Rodzi to etyczne i polityczne pytania dotyczące integralności nauki i jej roli w społeczeństwie³⁹.

To krytyczne zrozumienie paradygmatów pomaga nam rozpoznać ograniczenia i uprzedzenia właściwe każdemu systemowi wiedzy oraz zakwestionować leżące u ich podstaw relacje władzy. Aby przyspieszyć tworzenie wiedzy, konieczne jest promowanie nauki bardziej inkluzywnej i krytycznej, która uznaje i ceni różnorodność perspektyw i doświadczeń⁴⁰.

Wnioski końcowe

Analiza przedstawiona w tym artykule wykazała, że przejście od nowoczesności do ponowoczesności spowodowało znaczącą zmianę paradygmatyczną w sposobie, w jaki

36 P.O. Ajekwe, *The Impact of Social Media on Covid-19 Information Management System: A Review of Literature*, „ANSU Journal of Arts and Social Sciences”, 9 (2022), no. 1, s. 48-49.

37 G. Prete i in., *The Psychological Impact of COVID-19 in Italy: Worry Leads to Protective Behavior, but at the Cost of Anxiety*, „Frontiers in Psychology”, 11 (2020), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566659>.

38 M. Weber, *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*, s. 40-70.

39 J.S. Mill, *Sobre la libertad*, s. 30.

40 I. Kant, *Crítica de la razón pura*, s. 100-130.

rozumiemy i cenimy emocje w kontekstach politycznych i kulturowych. W nowożytności narrację zdominował rozum i obiektywizm naukowy, spychając emocje na poziom drugorzędny i uznając je za przeszkody w postępie. Jednak to podejście zostało zakwestionowane i zrekonfigurowane w ponowoczesności, gdzie emocje wyłoniły się jako centralne elementy w konstruowaniu znaczeń i podejmowaniu decyzji.

Ten nowy paradygmat nie tylko uznaje złożoność i subiektywność ludzkiego doświadczenia, ale także promuje holistyczne podejście, które integruje naukę i sztukę. Zbieżność tych dyscyplin oferuje bogate ramy badania emocji, pozwalając na głębsze i bardziej zniuansowane rozumienie ich wpływu na politykę i kulturę. Na przykład neuronauka afektywna pokazuje, że emocje mają fundamentalne znaczenie dla ludzkiej racjonalności, kwestionując tradycyjną dychotomię między rozumem a emocjami.

Artykuł podkreśla także znaczenie emocji w poszukiwaniu połączenia i przynależności w ponowoczesnym świecie charakteryzującym się niepewnością i płynnością tożsamości. W tym kontekście polityka staje się przestrzenią, w której można manipulować emocjami, co rodzi pytania etyczne dotyczące odpowiedzialności w komunikacji politycznej i mobilizacji społecznej.

Bibliografia

- Adorno T., Horkheimer M. *Dialéctica del iluminismo*, [s.l.] 1944, <https://www.redmovimientos.mx/wp-content/uploads/2020/08/Dial%C3%A9ctica-del-Iluminismo.pdf> [dostęp: 24.10.2024].
- Bauman, Z., *Modernidad líquida*, Buenos Aires 2000.
- Bauman Z., *Modernidad y holocausto*, Madrid 1989.
- Bennett W.L., Segerberg A., *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, Cambridge 2013.
- Bohm D., *Wholeness and the Implicate Order*, London 1980.
- Damasio A.R., *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, New York 1994.
- Derrida J., *La escritura y la diferencia*, trad. P. Peñalver, Barcelona 1989.
- Feyerabend P., *Contra el método*, trad. F. Hernán, Barcelona 1975.
- Foucault M., *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*, trad. A. Garzón del Camino, Buenos Aires 2002, <https://www.ivanillich.org.mx/Foucault-Castigar.pdf> [dostęp: 24.10.2024].
- Habermas J., *Teoría de la acción comunicativa*, Madrid 1981.
- Heidegger M., *Arte y Poesía*, trad. S. Ramos, Buenos Aires 1992.
- Kant I., *Crítica de la razón pura*, [s.l.] 1781.
- Kuhn T.S., *La estructura de las revoluciones científicas*, México 1962, https://perio.unlp.edu.ar/catedras/mmpcat3/wp-content/uploads/sites/210/2023/03/La-estructura-de-las-revoluciones-cientificas-TK_compressed.pdf [dostęp: 24.10.2024].
- Llamos Roig V., *Hölderlin: naturaleza herida y estética sacralidad del νοῦμενον*, „Cuadernos Salamantinos De Filosofía”, 51 (2024), s. 197-224, <https://doi.org/10.36576/2660-955X.51.197>.
- Lyotard J.-F., *La condición posmoderna*, Paris 1979.

- Massumi B., *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*, Durham, NC 2002.
- Mill J.S., *Sobre la libertad*, [s.l.] 1859, <https://ideuba.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/libro-stuart-mill-john-sobre-la-libertad.pdf> [dostęp: 24.10.2024].
- Moffitt B., *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*, Stanford 2016.
- Morin E., *La mente bien ordenada*, trad. M.J. Buxó-Dulce Montesinos, Barcelona 1999.
- Nussbaum M.C., *Upheavals of Thought: The Intelligence of Emotions*, Cambridge 2001.
- Prete G. i in., *The Psychological Impact of COVID-19 in Italy: Worry Leads to Protective Behavior, but at the Cost of Anxiety*, „Frontiers in Psychology”, 11 (2020), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566659>.
- Popper K.R., *The Logic of Scientific Discovery*, London 1934.
- Sedgwick E.K., *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham, NC 2003.
- Shusterman R., *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*, Oxford 1992.
- Tacey D., *The Spirituality Revolution: The Emergence of Contemporary Spirituality*, Hove-New York 2004.
- Weber M., *La ética protestante y el espíritu del capitalismo*, [s.l.] 1905, https://www.solidaridad-obrera.org/ateneo_nacho/libros/Max%20Weber%20-%20La%20etica%20protestante%20y%20el%20espíritu%20del%20capitalismo.pdf [dostęp: 24.10.2024].